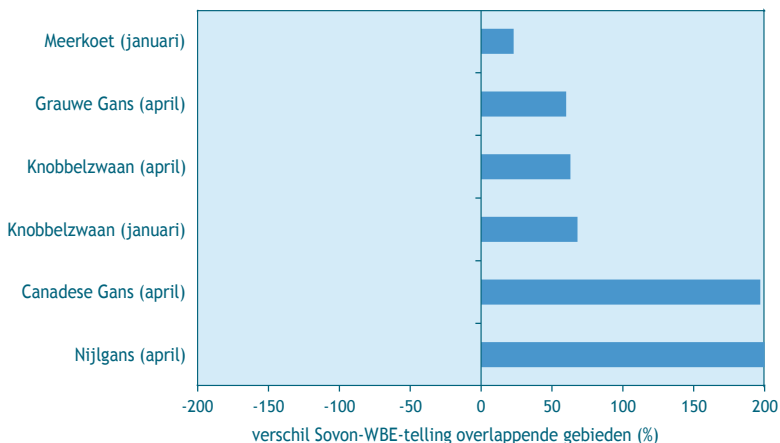

Betrouwbaarheid van ganzen- en zwanentellingen onder de loep genomen

Nu er belangrijke veranderingen gaan plaatsvinden in het provinciale beleid voor winter- en zomerganzen, staat het aantal ganzen dat in Nederland voorkomt meer dan ooit in de belangstelling. Zowel door Sovon als door de KNJV en Wildbeheer-eenheden (WBE's) zijn in de afgelopen jaren tellingen van ganzen en andere watervogels verricht. Soms met met sterk verschillende bevindingen. Een nieuw rapport van onderzoeksbureau Alterra vergelijkt de telresultaten en de manieren waarop ze totstandkomen.

Figuur 1. Verschil in aantallen bij Sovon-watervogeltellingen en WBE-tellingen in gebieden met meer dan 90% overlap. De aantallen liggen bij de WBE-tellingen systematisch boven de Sovon-tellingen.

WBE's tellen systematisch meer vogels

Bij de vergelijking van aantallen in overlappende telgebieden blijken de WBE's consequent meer exemplaren te tellen dan de Sovon-waarnemers. Dit geldt voor alle onderzochte soorten maar de mate van verschil varieert wel sterk per soort. Bij Meerkoeten gaat het gemiddeld om 23% verschil (januari). Bij zwanen en ganzen zijn

de verschillen veel groter: van 60-70% bij Grauwe Gans en Knobbelzwaan, tot maar liefst 197 resp. 200% bij Canadese Gans en Nijlgans in april (figuur 1). Deze verschillen zijn groter dan op basis van bestaande kennis over de omvang van telfouten verwacht mag worden (zie o.a. Rappoldt e.a. in *Ardea* 73: 13-24). De verschillen blijken ook niet homogeen over het land verspreid. Bij de wintertellingen van Knobbelzwanen kwamen de resultaten van WBE- en Sovon-tellingen in bijv. Groningen, Friesland en Overijssel redelijk overeen, terwijl grote verschillen werden gevonden in de Kop van Noord-Holland, in het Utrechts-Zuid-Hollands veenweidegebied en langs de Grote Rivieren (figuur 2). Bij Canadese Gans waren de verschillen in het voorjaar het grootst in het (Beneden) Rivierengebied, de Kop van Noord-Holland en Westerwolde in Groningen. Bij Grauwe Gans (voorjaar) waren uitschieters te vinden in Noord-Holland, Friesland en Oost-Groningen.

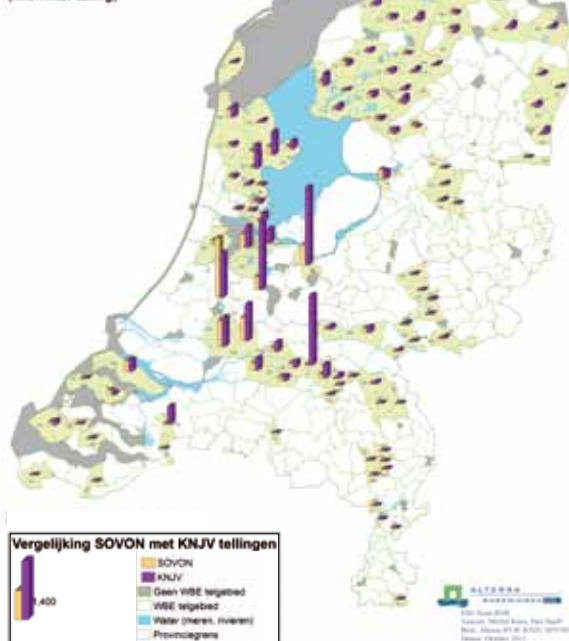
Verschillende aanpak coördinatie

Door het ontbreken van simultaan uitgevoerde, volkomen vergelijkbare tellingen of veldexperimenten blijft het gissen naar de precieze oorzaken van de grote verschillen in telresultaten tussen WBE's en Sovon. Het rapport geeft een aantal mogelijke verklaringen. Zo zouden de verschillen bij de Canadese Gans veroorzaakt kunnen worden doordat Sovon-tellers meer voor de concentraties zouden gaan, terwijl de WBE's hun

gebieden fijnmaziger (veelal op niveau van jachtvelden) uitkammen op verspreid voorkomende groepen. De WBE geeft in haar methodebeschrijving in het rapport ook aan dat hun tellers "erop gebrand zijn" alle in hun gebied voorkomende vogels te tellen, in verband met de informatiebehoefte vanuit faunabeheerplannen en ontheffingen. Dat zou echter ook voor Sovon-resultaten moeten gelden, want ook die gaan uit van het principe van een integrale gebiedstelling. Er zijn tot dusverre geen aanwijzingen dat deze richtlijn op grote schaal geweld wordt aangedaan, al valt het missen van groepen natuurlijk nooit uit te sluiten (maar dat geldt voor alle tellingen, uitgevoerd door wie dan ook).

Een uitgebreide vergelijking van de manier waarop de tellingen worden gecoördineerd en uitgevoerd, waaronder een evaluatie van de telprotocollen, levert meer aanknopingspunten op. De Sovon-tellingen worden strak aangestuurd via een landelijk coördinator en regionale coördinatoren. Ze werken met vastbegrensde telgebieden, kennen meerdere validatierondes (referentiebestand bij de online invoer en bij controle door coördinatoren achteraf) en werken sinds de start van de tellingen met een handleiding waarin de wijze van uitvoering wordt beschreven. Bij de WBE-tellingen liggen de meeste teleenheden eveneens vast, maar zijn veranderingen van gebiedsgrenzen van jaar op jaar mogelijk. Het belangrijkste verschil met de telgebieden van Sovon is dat de grote wateren (bijv. rivieren, grote meren, IJsselmeer, Waddenzee) niet als zodanig binnen een wildbeheereenheid vallen. De hier getelde aantallen worden toegevoegd aan de aangrenzende WBE, maar hierbij vindt geen landelijke sturing plaats. Er wordt verondersteld dat dit ter plaatse in onderling overleg wordt geregeld. Daar waar dit eventueel minder goed gebeurt, liggen dubbeltellingen echter op de loer. Dat geldt ook voor situaties waar WBE's samenwerken met terreinbeheerders, zoals bijv. in het Noordelijk Deltagebied, waar de ene telgroep tellers 's ochtends dezelfde ganzen bleek te tellen als de andere telgroep overdag op de rustplaatsen (zie ook De

Knobbelzwaan 2010

Figuur 2. Ruimtelijk beeld van de vergelijking tussen Sovontellingen (geel) en WBE-tellingen (paars) voor de Knobbelzwaan in januari 2010.

Boer & Voslamber 2010 in Sovon-Nieuws 23: 3-4).

Welke vogels worden geteld en hoe?

Een ander belangrijk verschil is welke vogels wel en niet worden geteld. Bij de WBE-tellingen werden tot de implementatie van een veel uitgebreider telprotocol in 2012 vermoedelijk ook overvliegende of andere 'niet-gebiedsgebonden vogels' meegeteld, terwijl bij de Sovon-telling vanaf het begin af aan uitsluitend groepen aan de grond meedoen. Enkele voorbeelden van gebieden waar bij de maandelijkse Sovon-tellingen weinig tot geen vogels aan de grond zijn gezien, terwijl de WBE toch grote aantallen meldde, vormen aanwijzingen dat soms substantiële aantallen overvliegende vogels worden meegeteld. De kans bestaat dat deze groepen onterecht (trekvoegels) of dubbel (zich verplaatsende groepen) worden geteld. Met de invoer van het nieuwe telprotocol in 2012 door de WBE's zou deze onzuiverheid bij recente tellingen verholpen moeten zijn.

Verder telt de grote meerderheid van de WBE-ers alleen met een verrekijker, terwijl veel Sovon-tellers (>80%, zie enquête onder de ganzen- en zwanentellers in 2000; Sovon-monitoringrapport 2001/06) een telescoop gebruiken. Het tellen met enkel een verrekijker werkt foutieve determinaties in de hand, zoals het rapport suggereert bij mogelijk opgetreden verwisseling van Knobbelzwaan en Kleine Zwaan. Ook het tellen van grote (eventueel gemengde groepen) op forse afstand in de open poldergebieden of op open wateren, zal niet gemakkelijk zijn zonder telescoop (denk aan een grote dichte groep Meerkoeten op de Randmeren). De WBE's geven zelf aan dat ze het missen van een telescoop kunnen compenseren door hun contacten met boeren en landeigenaren, en betere mogelijkheden gebruik te maken van boerenpaden, om zo dichterbij de vogels te komen. Sovon-vrijwilligers zullen vooral hun telescoop gebruiken om groepen vanaf toegankelijke wegen en paden te zoeken en te tellen. Een ander verschil is de periode waarin de

*Meer dan 80% van de Sovon-watervogeltellers gebruikt een telescoop bij de telling. Op die manier worden verre groepen gevonden, worden de vogels op soort gebracht en wordt het aantal per soort bepaald.
Foto teller: Harvey van Diek,
foto ganzen: Hans Gebuis*

tellingen worden uitgevoerd. WBE-tellingen vinden in het hele land op dezelfde dag plaats, terwijl de Sovon-tellingen geconcentreerd rond een weekeinde liggen. Het laatste werkt mogelijk dubbel-tellingen in de hand, maar de verwachting is dat deze snel uitmiddelen bij het analyseren van regionale of landelijke gegevens. In deze context is het ook bemoedigend dat de resultaten van de zeer synchroon uitgevoerde internationale Kleine Rietganstelling in Friesland heel goed passen bij het beeld dat uit de maandelijkse Sovon-tellingen naar voren komt (zie onder). Een groot verschil is voorts dat Sovon trends baseert op acht maandelijkse tellingen per seizoen (september-april), de WBE's op slechts twee (Knobbelzwaan) of één (Meerkoet en ganzen). Dit verschil blijft ook actueel na recente aanpassingen in het telschema van de WBE's, waarbij de telling in april is verschoven naar half juli, en de monitoring van ganzen in de zomer op deze enkele telling wordt gebaseerd.

Vergelijking met onafhankelijke tellingen

Het rapport vergelijkt niet alleen de onderlinge telresultaten, maar gebruikt ook andere, onafhankelijke bronnen om de betrouwbaarheid van de tellingen te kunnen beoordelen. De belangrijkste is de al eerder genoemde telling van Kleine Rietganzen in Friesland. Deze wordt jaarlijks begin november door Fred Cottaar georganiseerd als onderdeel van een internationale populatietelling. De resultaten van deze tellingen bleken in de meeste jaren (periode 2003-09) zeer goed overeen te komen met de Sovon-tellingen die half oktober en half november plaatsvinden. Alleen bij de Sovon-tellingen in 2004 hebben dubbel-tellingen waarschijnlijk tot een veel te hoog aantal geleid (zie ook Sovon-monitoringrapport 2006/02).

In opdracht van het Faunafonds vergeleek onderzoeksbureau Alterra de resultaten van watervogeltellingen die door Sovon en de KNJV worden gecoördineerd en die door respectievelijk Sovon-tellers en leden van plaatselijke Wildbeheereenheden (WBE's) worden uitgevoerd. Het hier besproken rapport maakt deel uit van een groter project waarin ook de betrouwbaarheid van andere faunatellingen (bijv. Wilde Zwijnen, Reeën, Edelherten) werd bekeken. Voor de watervogels werden tellingen, min of meer op hetzelfde tijdstip uitgevoerd, uit januari en maart-april 2005-10 bewerkt voor Knobbelzwaan, Kolgans, Grauwe Gans, Canadese Gans, Nijlgans en Meerkoet. Sovon stelde voor dat doel de aantallen per telgebied ter beschikking, de KNJV de geaggregeerde getelde aantallen per wildbeheereenheid. Voor de vergelijkbaarheid zijn de Sovon-tellingen via GIS-bewerkingen omgerekend naar de corresponderende en geaggregeerde WBE-eenheden, die over het algemeen veel groter zijn. Er werden twee datasets vergeleken: een voor alle getelde gebieden en een voor de overlappende gebieden (na correctie voor oppervlakte). Het bovenstaande verhaal is voornamelijk gebaseerd op de laatste vergelijking (in het rapport "serie B" genoemd), omdat alleen een vergelijking van min of meer dezelfde gebieden inzicht geeft in eventuele verschillen in telresultaat. Voorts werden gegevens uit alternatieve bronnen geanalyseerd, zoals tellingen van Kleine Rietganzen, halsbandaflezingen en PTT-tellingen. Tevens werd de wijze van uitvoering van de tellingen (handleiding, methode) onder de loep genomen. Dit heeft geresulteerd in een aantal aanbevelingen richting Sovon en de WBE's om de tellingen en/of analyses (bijv. bijschattingen) te verbeteren. Het volledige rapport (Alterra rapport nr. 2427) is op te halen bij het Faunafonds: www.faunafonds.nl.

Stichting Jaap van Duijn Vogelfonds

Een analyse van halsbandaflezingen bij Kolganzen op provincieniveau liet verder een goede relatie zien met de aantallen uit de Sovon-tellingen. Vooral in de provincies met grote aantallen bevestigden de halsbandgegevens de nauwkeurigheid van de trend volgens de Sovon-tellingen. De vergelijking van de Sovon- en WBE-tellingen in het voorjaar ging bij deze soort overigens mank, omdat er precies in de telperiode veel wegtrek plaatsvindt. Dat is een wezenlijk verschil met andere soorten, die een veel groter aandeel eigen broedvogels kennen. Het rapport stelt dat bovengenoemde vergelijkingen aangeven dat de Sovon-telmethode voor deze soorten goede resultaten geeft. Aangezien dezelfde methode wordt aangewend voor andere soorten, is te verwachten dat de Sovon-tellingen over het algemeen in betrouwbare cijfers resulteren.

Uitbreiding landelijke dekking

Een belangrijk verschil tussen de Sovon- en WBE-tellingen is de grotere landelijke dekking van laatstgenoemde. WBE's dekken in principe het hele land (afgezien van de grote wateren), terwijl het netwerk van Sovon-telgebieden vooral toegespitst is op de winterverspreiding. Dat betekent dat de Sovon-tellingen verspreiding en aantallen van karakteristieke overwintersaars behoorlijk volledig in kaart brengen, maar dat dit minder goed lukt bij soorten die meer verspreid en als broedvogel voorkomen. Denk aan Grauwe Ganzen, Canadese Ganzen en Nijlganzen die na een sterke populatie-toename inmiddels in alle uithoeken van het land voorkomen. De aantalsschattingen liggen bij deze soorten dan ook hoger dan de op basis van de tellingen vastgestelde seizoensmaxima (zie Hornman e.a., Limosa 85: 97-116). WBE-tellingen leveren in potentie een grotere teldekking bij deze soorten op (maar dit verklaart niet de eerder genoemde verschillen, die immers zijn gebaseerd op de overlappende telgebieden), al zullen ook bij die tellingen af en toe gebieden niet worden geteld.

Het rapport doet dan ook de aanbeveling om de landelijke dekking van de Sovon-

watervogeltelling te vergroten, zodat voor meer soorten landelijke aantallen binnen bereik komen. Nu worden periodiek schattingen gemaakt op grond van de tellingen, in combinatie met berekeningen met behulp van een habitatmodel (op die manier kwamen de schattingen tot stand in het bovenstaande Limosa artikel), maar die werkwijze valt zeker te verbeteren. Een ander belangrijk punt is de mate van onzekerheid omtrent de getelde aantallen (zie Schekkerman; Sovon-rapport 2012/14). Zeker bij eenmalige tellingen, zoals de winter- en voorjaarstelling (inmiddels zometelling) van de WBE's en de zometellingen van Sovon in 2005 en 2009, is het van groot belang de omvang van de onzekerheidsmarge te kennen. Zulke kennis is nodig om uitspraken te doen over populatiegroottes, de veranderingen daarin en de effecten van populatiereducerende maatregelen te meten. De watervogeltrends die op grond van de maandelijkse watervogeltellingen worden bepaald, zullen minder gevoelig zijn voor deze onzekerheden omdat ze op veel meer tellingen (8 per seizoen) zijn gebaseerd. Op die manier worden ook veranderingen in seizoensvoorkomen en regionale trends (niet altijd overeenkomend met landelijk patronen) meegenomen. Bij de trendbepalingen zelf wordt bovendien rekening gehouden met de variatie in de jaarlijks vastgestelde seizoensgemiddelden, zodat de onzekerheid meeweegt in de uiteindelijke trendclassificatie.

● Kees Koffijberg & Chris van Turnhout

Op 25 februari 2014 is de Stichting Jaap van Duijn Vogelfonds opgericht. De Stichting heeft ten doel het verlenen van financiële steun aan projecten die het behoud en de verbetering van de natuur bevorderen, en in het bijzonder aan projecten die bijdragen aan de diversiteit en de verbetering van de vogelstand in Nederland.

De Stichting tracht haar doel onder meer te bereiken door subsidies te verstrekken aan acties en projecten, geïnitieerd door bijvoorbeeld natuurbeschermingsorganisaties, vogelwerkgroepen, terreinbeherende organisaties en instellingen die vogelonderzoek doen, voor zover deze acties en projecten de doelstelling van de stichting dienen.

Subsidieaanvragen kunnen tweemaal per jaar worden ingediend. De najaarsaanvraagronde sluit 1 september, de voorjaarsronde 1 maart. Aanvragen moeten vergezeld gaan van een projectplan, dat in ieder geval de volgende onderdelen bevat:

- doelstelling van het project
- eindverantwoordelijke voor het project
- projectaanpak
- uit te voeren activiteiten
- tijdsplanning
- beoogde resultaten
- gedetailleerde kostenraming.

De Stichting subsidieert maximaal 50% van de projectkosten. De aanvragende instelling dient zelf ook een aanzienlijke financiële bijdrage aan het project te leveren.

Nadere informatie over de Stichting Jaap van Duijn Vogelfonds is beschikbaar op de website: www.vogelfonds.nl.

Voor vragen en inlichtingen is het e-mailadres: info@vogelfonds.nl.

Subsidieaanvragen dienen schriftelijk en in drievoud te worden ingediend bij het secretariaat van de Stichting: Prinses Julianalaan 16, 3143 LK Maassluis.

